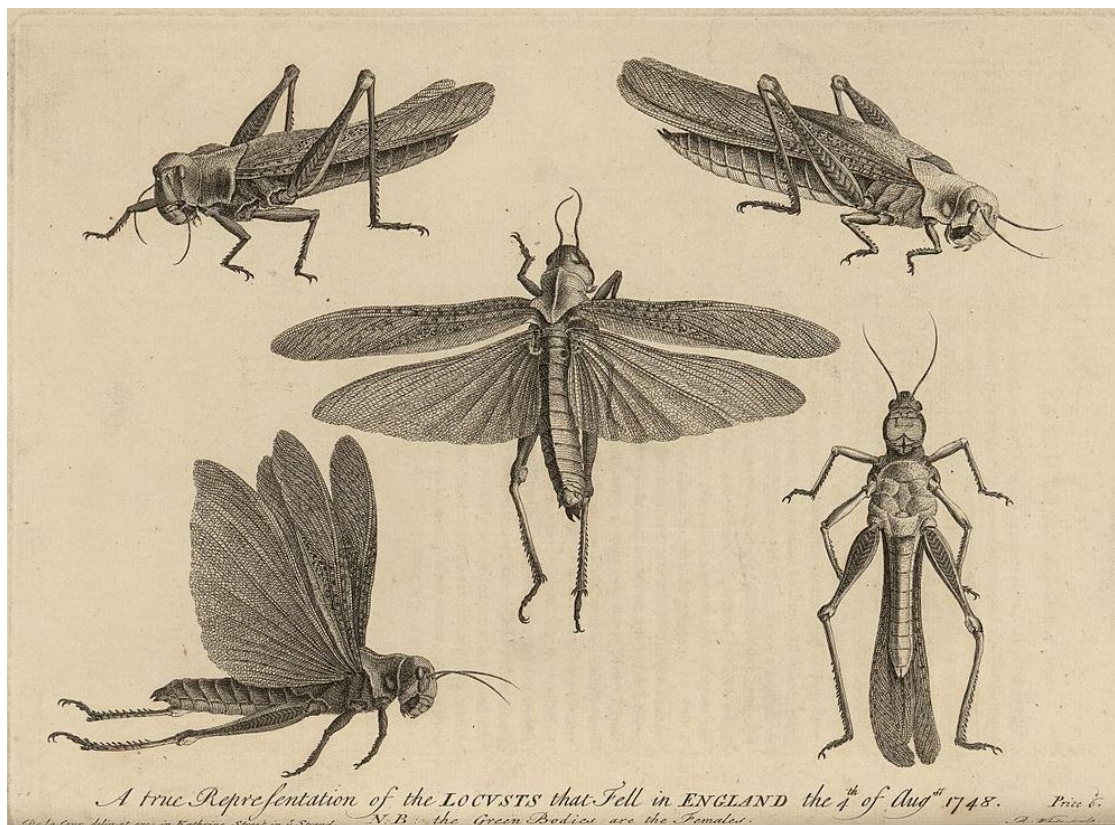

„NIKDY XERXES NEMĚL VOJSKO TAK VELIKÉ“

– Plen kobyliiek v Hlohovci z roku 1748

Locusta migratoria – koník sťahovavý. Jeho telo tvoria tri základné časti – hlava, hrud' a bruško. Oválna hlava nesie mohutne vyvinuté hryzavé ústne orgány, prispôsobené na spracovanie rastlinnej potravy, a jeden pár krátkych nitkovitých tykadiel. Z hrude vyrastajú tri páry kráčavých končatín a dva páry krídiel. Zadné končatiny sú predĺžené a prispôsobené na skákanie. Telo dosahuje dĺžku 33 až 51 mm, u samičky až 54 mm. Dĺžka predných krídiel je 44 až 58 mm, u samičky až 61 mm. Sfarbenie tela je značne premenlivé – šedé, žltohnedé, hnedé alebo zelené. Zadné krídla sú zelenkavé, iba v apexe tmavšie.¹

Kobylyky, ktoré sa rojili nad veľkou časťou Európy v roku 1748. Ilustrácie Thomasa Pennanta (zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Diagrams_of_Locusts_which_swarmed_over_England_in_1748.jpg)

¹ KOČÁREK, Petr a kol. : *Rovnokřídlí (Insecta: Orthoptera) České republiky*. Praha: Academia, 2013, s. 260.

Toľko v krátkosti entomologický pohľad, no nás bude koník sťahovavý, ľudovo a nesprávne nazývaný aj kobyľka² zaujímať z úplne iného hľadiska. Je to živočích, ktorý sa vo veľkých počtoch presúva územím a požiera všetku rastlinnú potravu, ktorá mu príde do cesty. Roľníkom z návštevy rojaciach sa kobyľiek zostávajú iba oči pre plač.

Pokojný a triezvy pohľad prírodovedca na koníka sťahovaného, vedený vedeckou dikciou, sa však môže radikálne zmeniť, ak ho porovnáme s vyše 270 rokov starým svedectvom priameho účastníka plienenia a ničenia úrody týmto hmyzom. Navyše, ak pozorovateľ použije básnický jazyk, podoba škodcu je o to viac hrozivejšia³ – akoby vypadla z popisov starých bestiárov, kde sa z kobyľky stane obávaný vojak v zbroji:

*Ne velmi jsou velké, hlavy holé mají,
čelo, co zajíc vyduté zjevují.*

*Rohy-li, čo uši jsou dva na tom čele, nevím,
to však povím, že jsou velmi dlouhé.*

*Oči za rohami (co nevidána věc!)
na vrchu na hlavě, kdeby měl byt věnec.
Od rohů až k ustům, dva pásy znamenám,
podobné ku barvě mladým přepelicám.*

(...)

*Ústa jsou veliká, a nadmír široká,
z nichžto vždy brunátná kropějka vymoká.
Pysky rozseknuté, co zajíci mají,
nímiž dva ohavné zuby zakrývají.*

*Na vrchní čelisti, jsou ti dva zubové,
ostří, tvrdí, jako krvi napuštěné.
Střihají zelinu, jako nožnicemi,
nebo spodních zubů naskrze nemají.*

*Hrdlo jejich kuklou jestiť zaoděté,
prsí, co kůň mají, zmužilé, chlupaté.*

*Tak čtyřma křídla hřbet zakrývají,
jako dlouhým pláštěm, jej přiodívají.*

*Na křídlech jsou šperky, rozličných způsobů,
rytířů, pevností, mající podobu.
Bašty, věže, zámky, patřně uhlídáš:
jestliže jen pilně, k těm křídla přihlídáš.*

(...)

*Šest noh a pazoury, dva na každé spatříš,
a jako dvanácte háků ostrých uzříš.
Kterýmiž se mocně, stromů, bylin, chytá,
necht' jako chce příval, jimi sem tam zmítá.*

(...)

*Náramně velikou moc života mají,
i pod mnohým bitím, ne hned umírají.
Odsekneš-li hlavu kobyľce, však ona,
i potom za sedm hodin bude živá.*

² V texte budeme zámerne používať označenie kobyľka, pretože ho nachádzame aj v dobových historických prameňoch, s ktorými v štúdiu pracujeme.

³ Markovič, Matej: *Píseň truchlivá o kobyľkách, které L. P. 1748 do Uher přiletely, skrze Matěje Markovice složená, a s modlitbou proti nim vytištěná*. Tlač bola vydaná v Prešporke u Františka Antonína Royera, 1749. Uloženie: fond Lyceálnej knižnice v Bratislave, sign. BF 67, prív. 3. Citované podľa textologických úprav zo štúdie: BRTÁŇOVÁ, Erika: Niekoľko poznámok k časovej veršovanej skladbe Mateja Markoviča st. In: Slovenská literatúra, roč. 56, 2009, č. 2, s. 133 – 134.

Príchod kobyliiek sa často dával do súvislosti s biblickými textami a mal predpovedať apokalyptický obraz nastávajúcich dejinných udalostí. Okrem ôsmej Egyptskej rany, keď „kobyľky zaplavili celú Egyptskú krajinu a vrhli sa na celé územie Egypta v obrovskom množstve (...) pokryli celý povrch krajiny a spustošili krajinu, zožrali všetky rastliny v zemi, všetko ovocie na stromoch...“⁴, napríklad aj Sv. Ján vo svojich zjaveniach podáva hrôzostrašnú predpoveď s kobyľkami v hlavnej úlohe, no v trocha inej podobe:

*„Zatrúbil piaty anjel. A videl som, že hviezda spadla z neba na zem. A dostala kľúč od studne priepasti. Otvorila studňu priepasti a zo studne vystúpil dym ako dym veľkej pece a zatemnilo sa slnko a aj vzduch od dymu studne. A z dymu vyšli na zem kobyľky a dostali moc, akú majú pozemské škorpióny. Povedalo sa im, aby neškodili tráve na zemi, ani nijakej byline, ani nijakému stromu, ale iba ľuďom, ktorí nemajú na čele Božiu pečať. Dostali rozkaz, aby ich nezabíjali, ale trápili päť mesiacov; a ich trápenie bolo ako trápenie od škorpióna, keď uštipne človeka. V tých dňoch ľudia budú hľadať smrť, a nenájdu ju, budú si žiadať zomrieť, a smrť od nich utečie. Tieto kobyľky sa podobali koňom pripraveným do boja; na hlavách mali akoby vence podobné zlatu a ich tváre boli ako tváre ľudí. Vlasy mali ako ženské vlasy a ich zuby boli ako levie. Panciere mali ako panciere zo železa a zvuk ich krídel bol ako hrmot mnohých konských vozov rútiacich sa do boja. Chvosty mali podobné škorpiónom, aj žihadlá, a v chvostoch mali moc škodiť ľuďom päť mesiacov. Nad sebou mali kráľa anjela priepasti, ktorý sa po hebrejsky volá Abaddon a po grécky má meno Apollyon. Prvé beda prešlo a hľa, po ňom prichádzajú ešte dve beda.“*⁵

V tomto prípade išlo skôr o podobu démonických bytostí ako hmyzu, no v predstavách ľudí symbolizoval útok kobyliiek prejav hnevu Hospodina a podnet na činenie pokánia.⁶

S plienením kobyliiek si ľudia spájali ohlasovanie rôznych udalostí, napríklad príchod nadvlády iného panovníka či jednu z predzvestí blížiaceho sa konca sveta. Preto bol často tento jav aj prijímaný útrpne ako boží trest za hriechy. Proti kobyľkám sa však aj bojovalo, no

⁴ <https://www.bible.com/sk/bible/163/EXO.10.SSV>

⁵ <https://www.bible.com/sk/bible/163/REV.9.SSV>

⁶ Pozri: BIEDERMANN, Hans: *Lexikón symbolov*. Bratislava : Obzor, 1992, s. 130 – 131.

často to bolo márne, preto neprekvapuje kuriózný fakt, že kobyľky boli aj dvakrát exkomunikované (v 16. a 18. storočí).⁷

Veduta Hlohovca na donačnom obraze z polovice 18. storočia
(zdroj: Vlastivedné múzeum v Hlohovci)

Práve v polovici 18. storočia zaznamenávame častý výskyt náletov kobyľiek po celej Európe, pričom sa nevyhli ani územiú Slovenska a dorazili aj do mesta Hlohovec. Jednu takúto udalosť zaznačil kronikár dómu sv. Františka v Hlohovci nasledovnými slovami:

„R. 1748 28. VIII. došli ako čierna mrákava kobyľky a celú krajinu zaplavili a úrodu do koreňa zničili. V takom množstve sa dohrnuli, že napoludnie slnko zatienili. Päť hodín leteli smerom na Nitru, na jeden šúch⁸ od zeme obsadili mesto, pole, lúky a strechy.“⁹

Ohromná vlna kobyľiek sa do našich končín dovalila pravdepodobne zo Sedmohradska, Moldavska a Rumunska. Územie Hlohovca dosiahli kobyľky 28. augusta a po päťhodinovom

⁷ Pozri: CAMUFFO, Darilo – ENZI, Silvia: Locusts invasions and climatic factors from the Middle Ages to 1800. In: *Theoretical and Applied Climatology*, č. 43, 1991, s. 43 – 73.

⁸ šúch – dĺžková miera, stopa, približná miera rovnajúca sa dĺžke ľudského chodidla (okolo 30,5 cm).

⁹ Prepis živelných pohrôm a ďalších nebezpečných udalostí v Hlohovci a okolí je zo záznamov kroniky dómu Rádu sv. Františka v Hlohovci a publikoval ho hasičský okresný lekár Štefan BENKO: *Živelné pohromy v Hlohovci a okolí*. In: *Pamätná kniha Dobrovoľného hasičského sboru v Hlohovci*. Bratislava : vydané vlastným nákladom, 1934, s. 89 – 90.

plienení odleteli smerom na Nitru. Krátky záznam z kroniky hlohovského františkánskeho kláštora presne datuje túto udalosť a krátko ju aj popisuje, no podrobnejšie i emotívnejšie zobrazenie tejto dejinnej udalosti môžeme vyčítať z časovej básne Mateja Markoviča st. (1707 – 1762) s názvom *Piseň truchlivá o kobyľkách*, ktorá bola vydaná v roku 1749. Roj kobyľiek, ktorý Markovič opisuje pozoroval na vlastné oči v maďarskom meste Sarvaš v Békešskej župe na Dolnej zemi, ktorej územie bolo po tureckých vpádoch do Európy osídlené zväčša Slovákmi. Smer pohybu mračien kobyľiek, ako ho zaznamenal františkánsky kronikár sa zhoduje s geografickou polohou Sarvaša, teda juhovýchodne od Hlohovca. Pre poveternostné podmienky sa azda nad územím Maďarska roj otočil a smeroval na Moravu a Čechy, kde máme o náletoch doklady z viacerých miest. Rozsiahlejšími citáciami veršov práve zo záznamov tohto pustošivého letu chceme autentizovať podobu plienenia kobyľiek, ktoré zrejme nebolo v zásade iné v Hlohovci o toho, čo zažil o pár stoviek kilometrov juhozápadnejšie Matej Markovič.

Estetizovaným jazykom vo veršovej forme zaznamenávali učitelia rozličné historické udalosti, zaujímavé prírodné úkazy, javy i katastrofy. Časté sú verše približujúce dokumentárnym spôsobom povodne, požiare, choroby, hladomory, útoky nepriateľa, a ako vidíme v tomto prípade, vďačnou témou bol aj prílet kobyľiek. Tieto časové skladby s prevahou epických prvkov sú pre súčasníkov zaujímavým čítaním s vysokou informatívnou a dokumentárnou hodnotou. Naznačujú mieru poetických zručností a estetických preferencií výraznejších osobností regiónov (učitelia, farári, zemanovia, šľachtici atď.). Matej Markovič je skúsenosťou príletu a ničenia kobyľiek ohromený, čo v úvode básne vyjadruje tým, že pre hrôzy, ktorých bol svedkom, nevie poriadne, ako začať svoju výpoveď.

Autor s úžasom opisuje veľké množstvo kobyľiek, ktoré prirovnáva k vojsku pripravenému v plnom nasadení k boju s nepriateľom. Každý jednotlivec tejto vojenskej masy je ochotný položiť život v mene svojej armády:

*Po houfích létají, a ne všecy spolu,
zdvihnou-li se z země, činí velkou horu.
Nebe zatahují, slunce zatemňují,
a jasný den s sebou smutně zamračují.*

*Nikdy Xerxes neměl vojsko tak veliké
ač i vysušilo řeky přehluboké.
Jak jen i v nejmenším houfu kobytek jest
z víru mou zakládám, na to i také čest.*

*Na mili, neb na dvě spatřís-li kobyľky,
domnívaš se, že dým vstupuje veliký.
Měl bys to za jisté, že kraj země hoří,
tak se rozléhají, v širokém povětrí.*

*A ta jest příčina, že Duch svatý v Písmě,
vojsko madiánské pro množství přílišné
zastupům kobytek připodobnit ráčil,
o silném tábore jejich nás poučil.¹⁰*

¹⁰ BRTÁŇOVÁ, Erika: Niekoľko poznámok k časovej veršovanej skladbe Mateja Markoviča st. In: Slovenská literatúra, roč. 56, 2009, č. 2, s. 130 – 131.

Karikatúra zobrazujúca útoky kobyliek z druhej polovice 19. storočia.
(zdroj: <https://libguides.mnhs.org/disasterrelief/grasshopper>)

Zúfalstvo z ich opakujúcich sa útokov stupňuje absolútna bezmocnosť ľudí, ktorí si s nimi nevedia dať rady. Akékoľvek metódy obrany a odporu sa ukazujú ako nedostatočné, čo v obrancoch polí vyvoláva ešte väčší pocit zúfalstva:

*Nikdy sme ten zázrak nevidali mnozí,
dívame sa na ňé, z kopců, z domů, z věží.
Strašíme je zvonci, klopáci, metlami,
třískáme nadarmo, křičíme s dítkami.*

*Ze země je splášíš, zahnat pryč nemůžeš,
před sebou přestrašíš, za sebou spatřuješ.
Zatáčet se můžeš s nimi jakť se líbí,
ony jsou nad tebou, vůkol tebe všudy.*

*Byťby je stotísíc lidu obstoupilo,
a všelijak s nimi zbrojně harcovalo.
Ony to za hříčku a žert pokládají,
sem tam mezi lidmi, bystře se zvrťají.*

*Hned se tak stavějí, že se pryč poženou;
však prv než se nadáš, obnovují vojnu.
Přicházejí nazpět v veliké síle,
letí co orlice, s mnohým hlukem rychle.¹¹*

¹¹ Tamže, s. 131.

Výsledkom útoku kobyliiek boli vyplienené polia a lúky s čím, ak nemali ľudia dostatočné zásoby a časom sa pridružili iné pohromy ako povodne či ľadovec, súvisel aj hroziaci hladomor nielen ľudí, ale pre nedostatok krmív aj zvierat.

*Pole nám rabujú, zelenost zžírají,
lidu i hovádkum pokrm ujímají.
Tak chruští zubami, jak v trávě koňové,
neb jak ukazují, pysky řvoucí lvové.*

(...)

*Podivení hodná věc byl viděti,
když v horách na duby počaly sedati.
Nejen ratolesti pod sebou lámaly,
než i tlusté duby od vrchu štípaly.¹²*

Matej Markovič uzatvára svoju veršovanú skladbu pomerne rozsiahlou *Modlitbou proti kobyľkám*, z ktorej citujeme záverečné slová: (...) „*Ach Hospodine! Smiluj se nad lidem tvým, aniž zahanbuj dědictví tvého. Rozkaž tomuto vojsku, aby se našeho pole a vinic nedotýkalo, ale sej inam obrátilo. A budeme tě se všemi tvými věřícími dětkami, i za takové dobrodiní chvíliti a velebiti, zde v shromáždění svatých, i tam v blahoslavené věčnosti, Amen.*“¹³

Symbolika kobyľky však môže mať aj optimistickejšiu konotáciu. Opäť sa pri jej interpretácii oprieme o náboženský text. Podľa spisu pápeža Gregora Veľkého (540 – 604) s názvom *Moralia in Job* reprezentuje kobyľka spolubojovníka Ježiša Krista v boji proti pohanom a svojou schopnosťou zvliekania sa stala aj symbolom zmŕtvychvstania Krista.¹⁴

Pramene a literatúra:

1. BENKO, Štefan: Živelné pohromy v Hlohovci a okolí. In: *Pamätná kniha Dobrovoľného hasičského sboru v Hlohovci*. Bratislava : vydané vlastným nákladom, 1934, s. 85 – 96.
2. <https://www.bible.com>
3. BIEDERMANN, Hans: *Lexikón symbolov*. Bratislava : Obzor, 1992, 375 s.
4. BRTÁŇOVÁ, Erika: Niekoľko poznámok k časovej veršovanej skladbe Mateja Markoviča st. In: *Slovenská literatúra*, roč. 56, 2009, č. 2, s. 125 – 135.

¹² Tamže, s. 133 – 134.

¹³ Tamže, s. 135.

¹⁴ Pozri: BIEDERMANN, Hans: *Lexikón symbolov*. Bratislava : Obzor, 1992, s. 131.

5. CAMUFFO, Darilo – ENZI, Silvia: Locusts invasions and climatic factors from the Middle Ages to 1800. In: *Theoretical and Applied Climatology*, č. 43, 1991, s. 43 – 73.
6. KOČÁREK, Petr a kol. : *Rovnokřídli (Insecta: Orthoptera) České republiky*. Praha: Academia, 2013, 283 s.

PhDr. Marián Kamenčík, PhD.
Vlastivedné múzeum v Hlohovci